

ศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนของ
จังหวัดอุบลราชธานี

The Potential of the Sustainable Integrated Creative Tourism
Development in Ubon Ratchathani

เนียนนิภา สำเนียงเสนาะ* พยอม ธรรมบุตร เสรี วงษ์มณฑา กาญจน์ภา พงศ์พนรัตน์ เชี่ยวชาญ

Niannipa Samniengsanorh*, Payom Dhamabutra, Seri Wongmonta,

Kanapa Pongponrat Chieochan

นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยพะเยา (กรุงเทพฯ)*

College of Management Bangkok - University of Phayao

อาจารย์ประจำวิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยพะเยา²

Lecturer of College of Management Bangkok - University of Phayao

วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์^{3,4}

College of Innovation Thammasat University

niannipa.s@ubru.ac.th

Received: March 10, 2022

Revised: May 5, 2022

Accepted: May 11, 2022

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชุมชนและตรวจสอบทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน และเพื่อหาศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวบูรณาการอย่างยั่งยืน ใช้เครื่องมือ คือ รายการตรวจสอบเพื่อศึกษาชุมชน ข้อมูลทางกายภาพ ภูมิศาสตร์ สังคม รายการตรวจสอบทรัพยากรการท่องเที่ยว การประเมินคุณภาพ ความโดดเด่นและอำนาจดึงดูดแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย ประชุมกลุ่มย่อย 4 กลุ่ม จำนวน 40 คน พบว่า ด้านธรรมชาติที่น่าสนใจ ได้แก่ แม่น้ำโขง แก่งหินสามพันโบก และภาพเขียนสีผาแต้ม ด้านวัฒนธรรมที่น่าสนใจ ได้แก่ วัดสิรินธรวรารามภูพร้าว วัดหนองป่าพง พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง อนุสรณ์สถานบ้านเกิดหลวงปู่มั่น และกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ด้านมหรสพที่น่าสนใจ ได้แก่ ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีเชิดชูความดีสูติวีรกรรมเจ้าคำผง และประเพณีทำศพแบบนกหัสดีลิงค์ และด้านบริการที่น่าสนใจ ได้แก่ ที่พัก โรงแรม รีสอร์ท ร้านอาหาร ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เว็บไซต์ และมัคคุเทศก์ ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก จุดแข็งตั้งอยู่กลางอุทยานแห่งชาติเขาสดวก จุดอ่อนขาดแผนการอนุรักษ์ ดูแลรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว โอกาสมีระบบโลจิสติกส์เชื่อมโยง ล้อ ราง เรือ อากาศ และอุปสรรคมีคู่แข่งทางการท่องเที่ยวโดยรอบ ศักยภาพด้านทรัพยากรท่องเที่ยวของพื้นที่ มีปัจจัยบ่งชี้ที่มีเอกลักษณ์และดึงดูดใจ ศักยภาพด้านการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน มีการแบ่งเขตพื้นที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสม ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน นักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีปัจจัยบ่งชี้เกี่ยวกับชุมชนและผู้เกี่ยวข้องได้ประโยชน์ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ศักยภาพด้านกิจกรรม การเรียนรู้ การพัฒนาจิตใจ และการปลูกจิตสำนึก มีปัจจัยบ่งชี้เกี่ยวกับกิจกรรมหลากหลายที่เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่

คำสำคัญ: ศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การท่องเที่ยวแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน

Abstract

This research aimed to study communities and examine tourism resources of Ubon Ratchathani for sustainable integrated tourism development and to find the potential of sustainable integrated tourism development. Tools were the checklist of community studies, physical data, geographic data, social data, checklist of tourism resources, quality assessment, distinction and attraction, in-depth interview, and small group meeting. Four small group meetings with forty people were organized. It was found that interesting natural features include Mekong River, Sam Phan Bok, and pre-historic painting at Pha Taem. Interesting cultural features include Wat Sirindhorn Wararam Phu Phraew, Wat Nong Pa Phong, a Buddha statue of Phra Chao Yai In Plaeng, Luang Pu Man's Birthplace Memorial, and various ethnic groups. Interesting events include Candle Festival, the tradition to honor the goodness and the bravery of Chao Kham Phong, and Hastilinga ritual cremation. Interesting services consist of accommodation, hotels, resorts, restaurants, tourist centers, websites, and tour guides. Analysis results of internal and external environments showed that the strong point of Ubon Ratchathani is the location in the middle of Southeast Asia with easy access. Weak points are the lack of conservation plans to take care of tourism resources, the opportunity of a logistics system linking roads, rails, ships, and air. Another obstacle is rival tourism destinations near the province. For the potential of tourism resources in the area, there are unique and attractive indicators. For the potential of sustainable resource management, there is the suitable zoning of the area in harmony with the surroundings. For the potential of the participation of communities, tourists and stakeholders, there are indicators of communities and stakeholders in the conservation of environmental and cultural resources. For the potential of activity, learning, mental development and the creation of consciousness, there are factors indicating various activities suitable for the potential of the area.

Key words: Potential of Tourism Development, Creative Tourism, Sustainable Integrated Tourism

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่นำรายได้เข้าสู่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก และมีการขยายตัวในการเดินทางท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากการศึกษาขององค์การการท่องเที่ยวโลก ได้พยากรณ์ว่าในปี พ.ศ. 2563 จะมีนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศประมาณ 1,600 ล้านคนและในปี พ.ศ. 2573 จะมีนักท่องเที่ยวที่เดินทางระหว่างประเทศประมาณ 1,800 ล้านคน โดยนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มในการเดินทางเพิ่มมากขึ้น ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม คือ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียแปซิฟิก และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งนี้ ในปี 2563 แหล่งท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกจะมีนักท่องเที่ยวถึง 416 ล้านคน หรือประมาณ 1 ใน 4 ของนักท่องเที่ยวทั่วโลก การเติบโตของกลุ่มเศรษฐกิจใหม่ (Emerging Market) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการตลาดกลุ่มประเทศ BRIC บราซิล รัสเซีย อินเดีย และจีน มีรายได้เพิ่มขึ้น และมีศักยภาพในการส่งออกนักท่องเที่ยวในอนาคตการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรโลก ทำให้รูปแบบการท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงไป เช่น การท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยว และกลุ่มผู้สูงอายุจะมีสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2559)

ประเทศไทยตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นหนึ่งในประเทศจุดหมายปลายทางทางการท่องเที่ยวโดยในปี 2562 จากการจัดอันดับเมืองทั่วโลก กรุงเทพมหานคร เมืองหลวงของประเทศไทยติดอันดับ 1 ใน 100 ของโลก ในฐานะเมืองยอดนิยมของนักท่องเที่ยวต่างชาติประเภทค้ำแรม นอกจากนี้ ประเทศไทยยังเป็นเพียงประเทศเดียวที่มีเมืองท่องเที่ยวถึง 3 เมืองที่ติดอันดับ 20 เมืองแรกในกลุ่มที่มี “นักท่องเที่ยวประเภทค้ำแรม” มากที่สุด คือ กรุงเทพมหานคร ภูเก็ต และพัทยาและมีถึง 2 เมืองที่ติดอันดับ 10 เมืองแรกที่ “นักท่องเที่ยวใช้จ่ายมากที่สุด” คือ กรุงเทพมหานคร และภูเก็ต (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2562) นอกจากนี้ประเทศไทยยังความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว จึงก่อให้เกิดการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง จากสถิติจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทย

การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนนั้น จะต้องมีการวางแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและมีความเหมาะสมกับพื้นที่และการบริหารจัดการในพื้นที่นั้น ๆ ซึ่งรัฐบาลให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวและกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมรายได้จากการท่องเที่ยวให้ขยายตัวเพิ่มขึ้น โดยมีนโยบายเร่งรัดการพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะยาว ผ่านกลไกการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยได้บรรจุนโยบายการท่องเที่ยวไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) เป็นต้นมา จนมาถึงปัจจุบัน คือ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ได้จัดทำขึ้นในช่วงเวลาของการปฏิรูปประเทศและสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเชื่อมโยงกันใกล้ชิดกันมากขึ้นโดยได้นำหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9-11 เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทยสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคงเกิดภูมิคุ้มกัน และมีการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเหมาะสม ส่งผลให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) ซึ่งอยู่ภายใต้การพัฒนาจิตใจที่ยั่งยืน เลื่อนไหลจากกระบวนทัศน์เดิมมาสู่กระบวนทัศน์เชิงอนุรักษ์จะต้องเกิด Paradigm shift ในด้านต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงในระบบ และการเลื่อนไหลอำนาจจากภาครัฐสู่ท้องถิ่นและภูมิภาคจำเป็นต้องปรับให้เข้ากับพื้นที่ต่าง ๆ แนวทางนี้มุ่งเน้นที่ท้องถิ่นและทำให้เกิดการเรียนรู้ระดับท้องถิ่น (Learning destination) ซึ่งจะค่อย ๆ เคลื่อนเข้าสู่เศรษฐกิจแบบองค์ความรู้ (พยอม ธรรมบุตร, 2558)

จากการพิจารณาแผนพัฒนาจังหวัดอุบลราชธานี (พ.ศ.2561-2564) ได้กำหนดวิสัยทัศน์ของการพัฒนาไว้ว่า อุบลราชธานีเมืองน่าอยู่ทันสมัย ประตูด่านการค้าการลงทุน ท่องเที่ยวหลายมิติ เกษตรสู่สากลจะเห็นได้ว่าจากวิสัยทัศน์ดังกล่าว จังหวัดอุบลราชธานียังขาดแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืน เพราะมีวิสัยทัศน์เพียงพัฒนาการท่องเที่ยวหลากหลายมิติโดยเฉพาะประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 เน้นการส่งเสริมและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ผู้วิจัยจึงตระหนักถึงความจำเป็นในการวางแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันและในอนาคตได้ โดยเฉพาะปี พ.ศ. 2563 ทั่วโลกและประเทศไทยได้เกิดวิกฤตการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อพฤติกรรมการเดินทางท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ ดังนั้นเพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดอุบลราชธานี จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดทำแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงทางการท่องเที่ยว และเพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระหว่างจังหวัดอุบลราชธานีกับประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาชุมชนและตรวจสอบทรัพยากรการท่องเที่ยวของจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน
2. เพื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอกของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืน
3. เพื่อหาศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวบูรณาการอย่างยั่งยืน

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยลงพื้นที่ทำการศึกษา และเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ประเทศไทย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี ประเทศไทย โดยศึกษาบริบทพื้นที่ด้วยเครื่องมือเชิงคุณภาพ ได้แก่ รายการตรวจสอบชุมชนศึกษา (Community study) แบบตรวจสอบทรัพยากรท่องเที่ยว (Tourism Resource Audit) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และทำการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน และสภาพแวดล้อมภายนอก (SWOT Analysis) ตลอดจนการสังเคราะห์ TOWS เพื่อหาศักยภาพของพื้นที่ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี ประเทศไทย ต่อจากนั้นผู้วิจัยได้ทำการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อร่วมกันแสดงความคิดเห็นในการ กำหนดศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัด วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ โครงการในการพัฒนาเชิงพื้นที่

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) (McMillan and Schumacher, 1997) ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน 40 คน โดยจำแนกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้ 1) ภาครัฐ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญจำนวน 10 คน ได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์การบริหารส่วนตำบล 2) ภาคเอกชน ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

จำนวน 10 คน ได้แก่ ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ 3) ภาคประชาชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน ได้แก่ ประชาชนทั่วไปที่สนใจมีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จังหวัดอุบลราชธานี 4) นักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 10 คน ที่เดินทางมาท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดอุบลราชธานี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งนี้ได้แก่

1. การศึกษาเอกสาร เป็นการศึกษาค้นคว้าองค์ความรู้และข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของแนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนนโยบายและยุทธศาสตร์ของทางภาครัฐในแง่ของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม รวมถึงหนังสือ ตำรา เอกสาร แผ่นพับ เว็บไซต์ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อหาศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ยั่งยืนในจังหวัดอุบลราชธานี

2. รายการที่ต้องตรวจสอบเพื่อศึกษาชุมชน(Community Study) (พยอม ธรรมบุตร, 2549) ประกอบด้วย ข้อมูลทางกายภาพ ข้อมูลภูมิศาสตร์ ข้อมูลทางสังคม

3. รายการตรวจสอบทรัพยากรการท่องเที่ยว(Tourism Resource Audit) (พยอม ธรรมบุตร, 2549) ประกอบด้วย การตรวจสอบทรัพยากรทั้ง 5 ประเภท ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติเชิงสร้างสรรค์ ทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ทรัพยากรมรดกเชิงสร้างสรรค์ ทรัพยากรด้านกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ และทรัพยากรด้านบริการเชิงสร้างสรรค์ และการประเมินคุณภาพ ความโดดเด่นและอำนาจดึงดูด

4. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ซึ่งผู้วิจัยนำเสนอผลการจากศึกษาเอกสาร แนวคิด หลักการ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว มาเป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์ ประกอบไปด้วยประเด็นคำถามที่สำคัญ ได้แก่

4.1 ทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ยั่งยืนที่โดดเด่นของจังหวัดอุบลราชธานี

4.2 จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค (SWOT/TOWS) ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในจังหวัดอุบลราชธานี

4.3 ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ยั่งยืนในจังหวัดอุบลราชธานี

4.4 การกำหนดวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ และโครงการ

5. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ผู้วิจัยดำเนินการจัดการประชุมกลุ่มย่อยจำนวน 4 กลุ่ม กลุ่มละ 3 คนเพื่อประชุมและให้ความคิดเห็นร่วมกันเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีวิธีการดังนี้

1.1 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลที่ได้จากเอกสารตามความมุ่งหมายของการวิจัยโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา(Content Analysis) โดยการจัดความสำคัญ จัดกลุ่มเนื้อหาวิเคราะห์ จำแนก และสรุปประเด็น (เอี่ยมพร หลินเจริญ, 2555)

1.2 ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) ซึ่งเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มามีความถูกต้องและน่าเชื่อถือหรือไม่ โดยพิจารณาตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งต้องได้ข้อค้นพบที่ตรงกัน (สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2553)

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม (Field Study) โดยมีวิธีการดังนี้

2.1 การสำรวจ (Survey) ผู้วิจัยทำการสำรวจข้อมูลทั่วไป และแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่สำคัญในจังหวัดอุบลราชธานี โดยใช้รายการที่ต้องตรวจสอบเพื่อศึกษาชุมชน (Community Study) และรายการตรวจสอบทรัพยากรท่องเที่ยว (Tourism Resource Audit)

2.2 การสัมภาษณ์ (Interview) และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 40 คนโดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และดำเนินการประชุมกลุ่มย่อย จำนวน 4 กลุ่ม กลุ่มละ 3 คน โดยคัดเลือกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทั้ง 4 ภาคส่วน ซึ่งได้แก่ ผู้แทนจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และนักท่องเที่ยวในจังหวัดอุบลราชธานี

2.3 การสังเกต (Observation) ผู้วิจัยทำการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participated Observation) โดยผู้วิจัยได้เข้าไปมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ร่วมกันกับชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดอุบลราชธานี และมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ที่สำคัญ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาจัดหมวดหมู่ วิเคราะห์ และทำการตรวจสอบความถูกต้องด้วยวิธีการดังนี้

1. ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสำรวจ (Survey) การสัมภาษณ์ (Interview) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสังเกต (Observation) มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา จัดความสำคัญ จัดกลุ่มของเนื้อหา วิเคราะห์จำแนก และสรุปประเด็นสำคัญ (เอี่ยมพร หลินเจริญ, 2555)

2. ผู้วิจัยนำผลข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ มาประมวลเป็นแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในจังหวัดอุบลราชธานี

ผลการวิจัย

รายงานการตรวจสอบการศึกษาชุมชน (Community Study) รายการตรวจสอบทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resource Audit) และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ที่มีโครงสร้างชัดเจนของหัวข้อเกี่ยวกับการตรวจสอบทรัพยากร การวิเคราะห์ SWOT และสังเคราะห์ TOWS การตรวจสอบศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัด ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จากภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน และนักท่องเที่ยว ได้ให้ข้อมูลในประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยขอรายงานผลการวิจัยตามหัวข้อดังกล่าว ดังต่อไปนี้

ผลการศึกษาชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

1. ข้อมูลทางกายภาพ ตั้งอยู่สุดชายแดนตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และราชอาณาจักรกัมพูชา อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร 630 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 16,112.61 ตารางกิโลเมตร และอาณาเขตติดต่อ ดังนี้ ทิศเหนือติดจังหวัดอำนาจเจริญ จังหวัดยโสธร และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทิศใต้ ติดราชอาณาจักรกัมพูชา และจังหวัดศรีสะเกษ ตะวันออกติดสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทิศตะวันตกติดจังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดยโสธร แบ่งการปกครองเป็น 25 อำเภอ การเข้าถึงและความเชื่อมโยงในเส้นทางบกได้ 3 ทาง คือ ทางรถไฟ ทางรถยนต์ และทางอากาศ

2. ข้อมูลทางภูมิศาสตร์ ตั้งอยู่บริเวณที่เรียกว่าแอ่งโคราช โดยสูงจากระดับน้ำทะเลเฉลี่ยประมาณ 68 เมตร (227 ฟุต) ลักษณะโดยทั่วไปเป็นที่สูง ๆ ต่ำ ๆ จัดเป็นที่ราบสูง ลาดเอียงไปทางตะวันออก

มีแม่น้ำโขง เป็นแนวเขตกันจังหวัดอุบลราชธานีกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีแม่น้ำชีไหลมาบรรจบกับแม่น้ำมูลที่อำเภอเมืองอุบลราชธานี ฤดูกาลของจังหวัดอุบลราชธานี พิจารณาตามลักษณะของลมฟ้าอากาศของประเทศไทยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ฤดู ดังนี้ ฤดูหนาว ฤดูร้อน ฤดูฝน เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดอุบลราชธานีส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงและมีเทือกเขาสลับซับซ้อนทำให้อากาศค่อนข้างร้อนอบอ้าวในช่วงฤดูร้อน และในช่วงฤดูหนาวจะมีอากาศค่อนข้างหนาวเย็นมีอุณหภูมิระหว่าง 12.1-41.1 องศาเซลเซียส

3. ข้อมูลด้านสังคม ในสมัยก่อนกรุงรัตนโกสินทร์ พื้นที่ตั้งเมืองหรือจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดใกล้เคียง ในปัจจุบัน มีกลุ่มชนตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่เดิม ส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากขอมหรือที่เรียกกันในสมัยนั้นว่า ข่า ส่วย กวย เป็นต้น (บำเพ็ญ ณ อุบล, 2545) ในพุทธศตวรรษที่ 20 ได้เกิดการแย่งชิงราชสมบัติขึ้นในกรุงศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) ไพร่บ้านพลเมืองต่างอพยพหลบภัยสงครามข้ามลำน้ำโขงมาทางฝั่งตะวันตกและได้ตั้งหลักแหล่งทำมาหากินอยู่ตามบริเวณพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดและบริเวณใกล้เคียง (ในปัจจุบัน) เรื่อยลงไปโดยตลอดจนถึง เมืองนครจำปาสัก โดยแยกย้ายกันตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ในท้องที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ จากสถิติของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย จังหวัดอุบลราชธานี ณ เดือนมกราคม 2564 มีประชากรทั้งสิ้น 1,862,575 คน ชาย 929,486 คน และหญิง 933,089 คน

ผลการตรวจสอบทรัพยากรท่องเที่ยวของจังหวัดอุบลราชธานี

ผู้วิจัยพบว่า จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อย ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของจังหวัดอุบลราชธานีทั้ง 4 ภาคส่วน ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และนักท่องเที่ยวนั้น มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน โดยจะมีเพียงบางความคิดเห็นที่แตกต่างกันบ้างแต่ไม่มีนัยสำคัญ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอความคิดเห็นในส่วนที่ทุกภาคส่วนเห็นพร้อมกัน ในประเด็นต่อไปนี้

1. ทรัพยากรธรรมชาติที่น่าสนใจ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติผาแต้ม วนอุทยานน้ำตกผาลอง อุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ แม่น้ำโขง แม่น้ำมูล น้ำตกสร้อยสวรรค์ น้ำตกแสงจันทร์ น้ำตกห้วยหลวง แก่งหินสามพันโบก แม่น้ำสองสี ภาพเขียนสีผาแต้ม หาดชมดาว และทุ่งดอกไม้ป่าดงนาทาม ทุ่งดอกไม้ป่าผาแต้ม สวนสัตว์อุบลราชธานี ตามลำดับ

2. ทรัพยากรวัฒนธรรมที่น่าสนใจ ได้แก่ วัดทุ่งศรีเมือง วัดสิรินธรวรารามภูพร้าว วัดหนองป่าพง วัดพระธาตุหนองบัว พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง พระแก้วบุษราคัม พระแก้วไพฑูรย์ พระแก้วโกเมน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี พิพิธภัณฑสถานบ้านก้านเหลือง อนุสรณ์สถานบ้านเกิดหลวงปู่มั่น และตลาดวารินชำราบ ชุมชนเมืองเก่าตลาดใหญ่-ทำน้ำริมมูล ถนนคนเดินเขมรราชู พหุวัฒนธรรม และชาติพันธุ์ไทยลาว จีน มอญ เขมร เวียดนาม ข่า ส่วย ตามลำดับ

3. ทรัพยากรมหรรรมนที่น่าสนใจ ได้แก่ ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีไหลเรือไฟ ประเพณีเทศน์มหาชาติชาดก เทศกาลมหาสงกรานต์ เทศกาลอาหารไทย-อินโดจีน เทศกาลท่องเที่ยวแม่น้ำโขง และประเพณีเชิดชูความดีสุดวีรกรรมเจ้าคำผาง ประเพณีทำศพแบบนกหัสดีลิงค์ ประเพณีงานบุญกฐิน ประเพณีแข่งเรือยาวน้ำมูล ตามลำดับ

4. ทรัพยากรกิจกรรมที่น่าสนใจ ได้แก่ ล่องเรือแม่น้ำโขงข้ามฟากไปสปป.ลาว ล่องเรือสามโบก ล่องแพเพื่อนสิรินธร ร่วมเทศกาลประเพณีแห่เทียนพรรษา ไหลเรือไฟ แข่งเรือยาว มหาสงกรานต์ กิจกรรมการท่องเที่ยวธรรมชาติ เดินป่าชมทุ่งดอกไม้ เทียน้ำตกในอุทยานแห่งชาติ และร่วมมหรรรมนอาหารไทย-อินโดจีน ซ้อปิ้งตลาดวารินชำราบ เดิน Street Food ตามลำดับ

5. ทรัพยากรบริการที่น่าสนใจ ได้แก่ ที่พัก โรงแรม รีสอร์ท เกสต์เฮาส์ โฮสเทล โฮมสเตย์ ภัตตาคาร ร้านอาหาร และห้องสุขามีอย่างเพียงพอ มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เว็บไซต์ แผนที่ แผ่นพับ มัคคุเทศก์ หนังสือแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว การคมนาคม ได้แก่ รถยนต์ รถไฟ รถโดยสารประจำทาง เครื่องบินเข้าถึง

จุดหมายปลายทางได้อย่างสะดวก สนามบิน มีลู่รางเรือและอากาศ มีระบบสาธารณูปโภค ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต และป้ายบอกทางที่สะดวก และเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ สัญญาณ wi-fi และมีร้านค้า และสถานที่จำหน่ายสินค้าที่ระลึก ร้านสะดวกซื้อ ตลาดนัด ตลาดสด ศูนย์การค้าให้เลือกใช้บริการอย่างทั่วถึง ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน และภายนอกจังหวัดอุบลราชธานี

จากผลการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อยที่ได้ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พบว่า จากภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน นักท่องเที่ยว ประชุมร่วมกันตรวจสอบ และวิเคราะห์ สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก ทำให้ทราบถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี ดังนี้

จุดแข็ง (Strengths)

จังหวัดอุบลราชธานีตั้งอยู่กลางอุษาคเนย์ เข้าถึงสะดวก เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวในโลก มีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติหลากหลาย ผาแต้ม น้ำตกสร้อยสวรรค์ สามพันโบก มีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่งดงาม วัดสิรินธรวรารามภูพร้าว (วัดเรืองแสง) วัดพระธาตุหนองบัว ถนนคนเดิน เขมราฐ มีระบบโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว เป็นศูนย์กลางของเขตเศรษฐกิจ AEC และเป็น HUB ของการปฏิบัติจิต ฝึกสมาธิ วิปัสสนา ของโลก มีระบบโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว เป็นศูนย์กลางของเขตเศรษฐกิจ AEC ตั้งอยู่กลางอุษาคเนย์ เข้าถึงสะดวก

จุดอ่อน (Weaknesses)

จังหวัดอุบลราชธานียังขาดแผนการอนุรักษ์ ดูแลรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ขาดแผนพัฒนาและคณะกรรมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี ขาดแผนการตลาดแบบดิจิทัลของการท่องเที่ยวเพื่อขยายบนอินเทอร์เน็ต อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีการพัฒนาด้วยระบบเศรษฐกิจทุนนิยม และขาดการพัฒนาด้วยระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง และชุมชนขาดความรู้ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

โอกาส (Opportunities)

จังหวัดอุบลราชธานีมีระบบโลจิสติกส์เชื่อมโยง ล้อ ราง เรือ อากาศ ทั่วโลกในการท่องเที่ยว กระแสโลกด้านการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ ด้านเกษตรอินทรีย์ อาหาร สุขภาพ วัฒนธรรม มหกรรมกีฬา ดนตรี บ้านเทิง กระแสโลกด้านการท่องเที่ยวธรรมชาติ การท่องเที่ยวยั่งยืนเชิงอนุรักษ์ ในปี 2030 จะมีกลุ่มตลาดเป้าหมายของโลก ได้แก่ ตลาดจีน อินเดีย มุสลิม และมีระบบการตลาดดิจิทัลบนอินเทอร์เน็ตเพื่อการท่องเที่ยวออนไลน์

อุปสรรค (Treat)

สำหรับอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ ปัญหาโรคระบาดร้ายแรง เช่น Covid 19 โลกมีปัญหาด้านความแปรปรวน ภูมิอากาศทำให้เกิดภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย มลพิษต่าง ๆ คลื่นยักษ์ โลกและภูมิภาคมีวิกฤตเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง โลกมีปัญหาด้านการก่อการร้ายสากล ปัญหายาเสพติดมีจุดหมายปลายทางคู่แข่งทางการท่องเที่ยวโดยรอบ และโลกมีปัญหาด้านการเมือง สงครามเศรษฐกิจ ปัญหาด้านเชื้อชาติ

จากผลการแสดงความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อยของผู้แทนจากภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน และนักท่องเที่ยว โดยมติที่ประชุมได้ลงความเห็นร่วมกันเกี่ยวกับการวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) และสรุปทิศทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในจังหวัดอุบลราชธานีในอนาคต (TOWS) สามารถสรุปผลความคิดเห็นได้ดังนี้

ตาราง 1 แสดงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) และสรุปทิศทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในจังหวัดอุบลราชธานีในอนาคต (TOWS)

	จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติหลากหลาย ผาแต้ม น้ำตกสร้อยสวรรค์ สามพันโบก 2. มีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่งดงาม วัดสิรินธรวรารามภูพร้าว (วัดเรืองแสง) วัดพระธาตุหนองบัว ถนนคนเดินเขมรราชู 3. มีระบบโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว 4. ตั้งอยู่กลางอุษาคเนย์ เข้าถึงสะดวก เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวในโลก 5. เป็น ศูนย์ กลางของเขตเศรษฐกิจ AEC 6. เป็น HUB ของการปฏิบัติจิตฝึกสมาธิ วิปัสสนา ของโลก 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ขาดแผนการอนุรักษ์ ดูแลรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2. ขาดแผนพัฒนาและคณะกรรมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี 3. ขาดแผนการตลาดแบบดิจิทัลของการท่องเที่ยวเพื่อขายบนอินเทอร์เน็ต 4. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีการพัฒนาด้วยระบบเศรษฐกิจทุนนิยม และขาดการพัฒนาด้วยระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง 5. ชุมชนขาดความรู้ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน
โอกาส (Opportunities)	จุดแข็ง+โอกาส (SO)	จุดอ่อน+โอกาส (WO)
<ol style="list-style-type: none"> 1. กระแสโลกด้านการท่องเที่ยวธรรมชาติ การท่องเที่ยวยั่งยืนเชิงอนุรักษ์ 2. กระแสโลกด้านการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ ด้านเกษตรอินทรีย์ อาหาร สุขภาพ วัฒนธรรม มหกรรมกีฬา ดนตรี บันเทิง 3. มีระบบโลจิสติกส์เชื่อมโยง ล้อราง เรือ อากาศ ทั่วโลกในการท่องเที่ยว 4. มีระบบการตลาดดิจิทัลบนอินเทอร์เน็ตเพื่อการท่องเที่ยวออนไลน์ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. วางแผนทรัพยากรการท่องเที่ยวธรรมชาติและ การท่องเที่ยวเชิงยั่งยืน 2. วางแผนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม 3. สร้างระบบการขนส่งที่เชื่อมโยงและอำนวยความสะดวกเหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว 4. วางแผนการตลาดแบบดิจิทัลเพื่อเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวภายนอก 	<ol style="list-style-type: none"> 1. สร้างแผนพัฒนาแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนของจังหวัด 2. สร้างระบบการตลาดแบบดิจิทัลของการท่องเที่ยว 3. สร้างองค์ความรู้ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืน 4. พัฒนาระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง

<p>5. ในปี 2030 จะมีกลุ่มตลาดเป้าหมายของโลก ได้แก่ ตลาดจีน อินเดีย มุสลิม</p>		
<p>อุปสรรค (Treat)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. โลกมีปัญหาโรคระบาดร้ายแรง เช่น Covid 19 2. โลกมีปัญหาด้านความแปรปรวน ภูมิอากาศทำให้เกิดภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย มลพิษต่าง ๆ คลื่นยักษ์ 3. โลกและภูมิภาคมีวิกฤตเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง 4. โลกมีปัญหาด้านการก่อการร้ายสากล ปัญหายาเสพติด 5. มีจุดหมายปลายทางคู่แข่งทางการท่องเที่ยวโดยรอบ 6. โลกมีปัญหาด้านการเมือง สงครามเศรษฐกิจ ปัญหาด้านเชื้อชาติ 	<p>จุดแข็ง+อุปสรรค (ST)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. สร้างระบบการท่องเที่ยวให้มีจุดหมายปลายทางให้เท่าทันต่อคู่แข่งโดยรอบ 2. วางแผนโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับปัญหาการเปลี่ยนแปลงของโลก 	<p>จุดอ่อน+อุปสรรค (WT)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. วางแผนการอนุรักษ์ ดูแลทรัพยากรธรรมชาติการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2. จัดทำแนวทางการตลาดแบบดิจิทัลการท่องเที่ยว 3. วางระบบอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืนการท่องเที่ยวเพื่อรองรับปัญหาต่าง ๆ ของโลก

จุดแข็ง+โอกาส (SO) : จังหวัดอุบลราชธานีตั้งอยู่กลางอุษาคเนย์ เข้าถึงสะดวก เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวในโลก มีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติหลากหลาย มีระบบโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว เป็นศูนย์กลางของเขตเศรษฐกิจ AEC และเป็น HUB ของการปฏิบัติจิต ฝึกสมาธิ วิปัสสนา ของโลก มีระบบโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว โดยจะสร้างแบรนด์ท่องเที่ยวธรรมชาติอุบลราชธานี ศึกษาระบบนิเวศความหลากหลายของพืช สัตว์ ริมฝั่งแม่น้ำโขง เทียบทุ่งดอกไม้ป่าตองนาทาม เติมน้ำและตลิ่งสูงชันของแม่น้ำโขงในอุทยานผาแต้ม ศึกษาจิตรกรรมฝาผนัง ที่แก่งตะนะ แก่งสะพือ และสามพันโบก สูดอากาศบริสุทธิ์ กินลม ชมวิวที่เขื่อนสิรินธรและเขื่อนปากมูล แบรินด์ท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจที่จะสร้างสรรค์ริมฝั่งโขง เทียบอุบลราชธานี ศูนย์กลางการค้าแห่งอาเซียน ประตูการท่องเที่ยวไร้พรมแดนอินโดจีนสองฝั่งโขง ล่องขึ้นสู่จีนได้ด้วยรถไฟความเร็วสูงล้านช้าง ร่วมมหกรรมนานาชาติด้านอาหารเกษตรอินทรีย์แห่งโลกบนฐานของเศรษฐกิจอินทรีย์หมุนเวียนที่ยั่งยืน (Bio-Circular-Green Economy : BCG Economy) เฉลิมฉลองประเพณีบันลือโลก ขบวนแห่เทียนพรรษาอุบลราชธานี แบรินด์ท่องเที่ยวสัมผัสสังคมและพัฒนากการท่องเที่ยวย่านเมืองเก่า ตั้งอยู่ริมน้ำมูลซึ่งเป็นตลาดค้าขาย รวมทั้งเป็นที่ตั้งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยอีสาน ชุมชนชาวจีนและชุมชนเวียดนามที่ยังคงมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่สะท้อนความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ และแบรินด์ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการพัฒนาจิตใจ เป็นเมืองแห่งความหลากหลายของเชื้อชาติและชาติพันธุ์ของสุวรรณภูมิ สัมผัสวิถีชีวิตวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูลและลุ่มน้ำโขง ณ อนุสรณ์สถานบ้านเกิดหลวงปู่มั่น เรียนรู้แก่นพุทธศาสนาดามวิถีมรดกแห่งความพันทุกซ์ จากคำสอนของหลวงปู่ชาที่วัดหนองป่าพง

จุดอ่อน+โอกาส (WO) : จังหวัดอุบลราชธานียังขาดแผนการอนุรักษ์ ดูแลรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ขาดแผนพัฒนาและคณะกรรมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี ขาดแผนการตลาดแบบดิจิทัลของการท่องเที่ยวเพื่อขายบนอินเทอร์เน็ต และชุมชนขาดความรู้ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ที่ประชุมกลุ่มย่อยจึงเสนอให้มีการสร้างแผนพัฒนาแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนของจังหวัด สร้างระบบการตลาดแบบดิจิทัลของการท่องเที่ยว สร้างองค์ความรู้ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืนที่ชัดเจนต่อไป

จุดแข็ง+อุปสรรค (ST) : การกำหนดแนวทางป้องกันในการพัฒนาการท่องเที่ยว ได้แก่ การสร้างระบบการท่องเที่ยวให้มีจุดหมายปลายทางให้เท่าทันต่อคู่แข่งโดยรอบ รวมถึงวางแผนโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับปัญหาการเปลี่ยนแปลงของโลก

จุดอ่อน+อุปสรรค (WT) : การจัดการความเสี่ยง โดยการวางแผนการอนุรักษ์ ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จัดทำแนวทางการตลาดแบบดิจิทัลการท่องเที่ยวให้เป็นระบบและเข้าถึงง่าย และวางระบบอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืนการท่องเที่ยวเพื่อรองรับปัญหาต่าง ๆ ของโลก

ผลการศึกษาศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี

ผู้วิจัยขอสรุปความคิดเห็นของผู้แทนจากภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน นักท่องเที่ยว จากผลการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อยที่ได้ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ถึงศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี ดังต่อไปนี้

1. ศักยภาพด้านทรัพยากรท่องเที่ยวของพื้นที่ มีปัจจัยบ่งชี้เกี่ยวกับมีทรัพยากรวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์และดึงดูดใจ การเข้าถึงพื้นที่ มีถนน ป้ายรถประจำทาง และบริการรถประจำทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว วิถีชีวิตที่ สบายงาม เหมาะสมกับการพักผ่อนและกิจกรรมท่องเที่ยว สภาพภูมิอากาศและที่ตั้งเหมาะสมต่อการท่องเที่ยว และมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในอนาคต

2. ศักยภาพด้านการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน มีปัจจัยบ่งชี้ คือ การแบ่งเขตพื้นที่ที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับสิ่งอำนวยความสะดวก การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของพื้นที่เพื่อป้องกันผลกระทบต่อทรัพยากร การจัดการด้านการให้บริการที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว การจัดการขยะ คุณภาพน้ำใช้และน้ำทิ้งที่มีประสิทธิภาพ การจัดการด้านความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินการเตรียมความพร้อมรับภัยพิบัติ และมีแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับนานาชาติ

3. ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน นักท่องเที่ยว และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีปัจจัยบ่งชี้เกี่ยวกับชุมชนและผู้เกี่ยวข้องได้ประโยชน์ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเข้มแข็ง มีโอกาสในการรองรับการสนับสนุนการพัฒนาท่องเที่ยวจากภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรต่าง ๆ ประชาชนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์ด้านเศรษฐกิจมีการกระจายรายได้ และมีการสร้างเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

4. ศักยภาพด้านกิจกรรม การเรียนรู้ การพัฒนาจิตใจ และการปลูกจิตสำนึก มีปัจจัยบ่งชี้เกี่ยวกับมีกิจกรรมหลากหลายที่เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่ และเอื้อต่อการปลูกจิตสำนึก มีวิธีการสื่อความหมายที่หลากหลาย และเหมาะสมกับความสนใจของนักท่องเที่ยว สามารถให้ประสบการณ์ที่น่าพึงพอใจ และคุ้มค่าในการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยว และเสริมสร้างความตระหนักด้านผลกระทบต่อทรัพยากรแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน

อภิปรายผลการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง แผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน ในจังหวัดอุบลราชธานี ประเทศไทย ผู้วิจัยขออภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า จังหวัดอุบลราชธานี มีศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืน จังหวัดอุบลราชธานีเป็นจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีทำเลที่ตั้งอยู่สุดชายแดนตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ ติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และราชอาณาจักรกัมพูชา มีทรัพยากรป่าไม้ที่มีพื้นที่สภาพป่าอุดมสมบูรณ์ พื้นที่ดินส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรม ตั้งแต่สมัยก่อนกรุงรัตนโกสินทร์ มีกลุ่มชนตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่เดิม ส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากขอมหรือที่เรียกกันในสมัยนั้นว่า ข่า ส่วย กวย เป็นต้น มีวัฒนธรรมประเพณี ได้แก่ การกินตอง การทำบุญบั้งไฟ การทำบุญข้าวประดับดิน การทำบุญข้าวสาก การทำบุญออกพรรษา ไหลเรือไฟ และมีงานประจำปีและเทศกาลสำคัญ ได้แก่ เทศกาลท่องเที่ยวแม่น้ำโขงรับตะวันใหม่ก่อนใครในสยาม เทศกาลไม้ดอกไม้ประดับ เทศกาลมหาสงกรานต์เมืองอุบลฯ และเทศกาลอาหารไทย-อินโดจีน งานประเพณีแห่เทียนพรรษา สนามแข่งเรือยาวอีสานใต้ งานบุญออกพรรษา ไหลเรือไฟและบั้งไฟพญานาค ทำให้เห็นว่าเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นจังหวัดชายแดนสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นเมืองเก่าแก่มีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัฐทิติยา หิรัณยหาด และ กนกกานต์ แก้วนุช (2562) พบว่า มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวอยู่ในระดับสูง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอกของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืน จังหวัดอุบลราชธานีมีศักยภาพในด้านการมีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่หลากหลายเป็นจังหวัดชายแดนสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นเมืองเก่าแก่มีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วัฒนธรรม ประเพณี มีทรัพยากรวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์และดึงดูดใจ การเข้าถึงพื้นที่ มีถนน ป้ายรถประจำทาง และบริการรถประจำทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว วิถีชีวิต สวยงาม เหมาะสมกับการพักผ่อนและกิจกรรมท่องเที่ยวสภาพภูมิอากาศและที่ตั้งเหมาะสมต่อการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุประภา สมนึกพงษ์ (2560) พบว่า อัตลักษณ์ด้านสังคมและชุมชนอัตลักษณ์ด้านประวัติศาสตร์ และ อัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมของเมืองโบราณ 5 เมือง คือ เมืองโกสุมพิ เมืองไตรตรึงษ์ เมืองคนที เมืองบางพาน และเมืองเทพนคร เนื่องจากในแต่ละเมืองจะมีบริบทอัตลักษณ์ของเมือง และวิถีชีวิตของชุมชนด้านมรดกทางวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน ด้านข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่า ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจด้านการดึงดูดใจเกี่ยวกับวัดและโบราณสถานด้านวัฒนธรรมและกิจกรรมของชุมชน สิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทางและอื่น ๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่จะมาเที่ยวชมเมืองโบราณทั้ง 5 ในระดับปานกลาง จังหวัดอุบลราชธานีมีการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของพื้นที่เพื่อป้องกันผลกระทบต่อทรัพยากร การจัดการด้านการให้บริการที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว การจัดการขยะ คุณภาพน้ำใช้และน้ำทิ้งที่มีประสิทธิภาพ การจัดการด้านความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติ ข้อค้นพบนี้เป็นไปในลักษณะเดียวกันกับฟองจันทร์ หลวงจันทร์ดวง, สุรัชย์ กังวล และวราภรณ์ นันทะเสน (2561) ศักยภาพชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน ซึ่งเสนอข้อกำหนดเชิงทฤษฎี ที่ได้สังเคราะห์มาแล้วทั้งหมด 5 องค์ประกอบได้แก่ 1) การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว/ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยว 2) การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว 3) การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ

การท่องเที่ยว 4) การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และศูนย์บริการข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว และ 5) บุคลากร และนักสื่อความหมายท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อหาศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวบูรณาการอย่างยั่งยืน จังหวัดอุบลราชธานีมีแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับนานาชาติ รวมทั้งมีศักยภาพของพื้นที่ในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ รถยนต์ รถไฟ รถโดยสารประจำทาง เครื่องบินเข้าถึงจุดหมายปลายทางได้อย่างสะดวก สอดคล้องกับงานวิจัยของวิทยา ชินบุตร (2561) พบว่า แนวทางการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว ได้แก่ พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวโดยให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน พัฒนาศูนย์ให้บริการข้อมูลประจำแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาที่พักให้ได้มาตรฐาน พัฒนาระบบสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก ยกกระดับมาตรฐานการรักษาความปลอดภัย พัฒนาระบบขนส่งสาธารณะ จัดทำคู่มือสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ พัฒนาสินค้าพื้นถิ่น ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แก่ชุมชน พัฒนาความสามารถด้านภาษาต่างประเทศแก่บุคลากรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน รวมทั้งสร้างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวกับจังหวัดอื่น ๆ ที่มีพื้นที่ใกล้เคียงกัน นอกจากนี้จังหวัดอุบลราชธานีมีกิจกรรมหลากหลายที่เหมาะสมกับการเอื้อต่อการส่งเสริมการปลูกจิตสำนึกที่ดีต่อแหล่งท่องเที่ยว มีวิธีการสื่อความหมายที่หลากหลายและเหมาะสมกับ ความสนใจของนักท่องเที่ยว กิจกรรมสามารถให้ประสบการณ์ที่น่าพึงพอใจและมีความคุ้มค่าในการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยว ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน นักท่องเที่ยว และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของจังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ ชุมชนและผู้เกี่ยวข้องได้ประโยชน์ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเข้มแข็ง มีโอกาสในการรองรับการสนับสนุนการพัฒนาท่องเที่ยวจากภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรต่าง ๆ และศักยภาพด้านกิจกรรม การเรียนรู้ การพัฒนาจิตใจ และการปลูกจิตสำนึก

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือข้อมูลจากทุกภาคส่วนในจังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน และนักท่องเที่ยว ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.พยอมน ธรรมบุตร อาจารย์ที่ปรึกษาในการทำวิจัยครั้งนี้

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างบูรณาการเพื่อให้เกิดความยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการร่วมกำหนดแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยว ในระดับประเทศ ซึ่งสามารถนำไปสู่การปฏิบัติงานเพื่อการพัฒนาในระดับท้องถิ่นได้จริง เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางดังกล่าว การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนจังหวัดอุบลราชธานี จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน และนักท่องเที่ยว ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะในการนำแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนจังหวัดอุบลราชธานีไปสู่การปฏิบัติ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ศึกษาวิจัยในด้านรูปแบบการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพในพื้นที่ของจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อให้เกิดเป็นต้นแบบแหล่งท่องเที่ยว ที่สมบูรณ์แบบทั้งใน

เชิงโครงสร้างพื้นที่ การจัดการระบบโครงสร้างพื้นฐาน การจัดการด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2559). *สถิตินักท่องเที่ยว*. สืบค้นเมื่อ 11 มีนาคม 2561, จาก <http://www.tourism.go.th/2010/th/statistic/tourism.php>
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2562). *สถิตินักท่องเที่ยว*. สืบค้นเมื่อ 12 เมษายน 2562, จาก https://www.mots.go.th/more_news.php?cid=411
- รัฐทิติยา หิรัณยหาค และกนกกานต์ แก้วนุช. (2562). ศักยภาพและปัญหาการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีในชุมชนเมืองชายแดน. *วารสารชุมชนวิจัย*, 13(2), 101-112
- บำเพ็ญ ณ อุบล. (2545). *พิมพ์ลักษณ์*. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- พยอม ธรรมบุตร. (2549). *เอกสารประกอบการสอนหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- . (2558). *เอกสารประกอบการสอนวิชาการสัมมนา 2*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยพะเยา.
- พองจันทร์ หลวงจันทร์ดวง สุรัชย์ กังวล และวราภรณ์ นันทะเสน. (2561). ศักยภาพชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์การศึกษารัฐทางไกลเชิงนวัตกรรม*, 8(2), 52-83.
- วิทยา ชินบุตร. (2561). การพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของจังหวัดปทุมธานีเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวจากประชาคมอาเซียน. *วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา*, 8(1), 75-89
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2553). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุประภา สมนึกพงษ์. (2560). แนวโน้มและตลาดการท่องเที่ยว 4.0 ประเทศไทย. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 10(3), 2055-2068.
- เอี่ยมพร หลินเจริญ. (2555). เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ. *วารสารการวัดผลการศึกษา*, 17(1), 145-158
- McMillan, J. H., & Schumacher, S. S. (1997). *Research in education: A conceptual introduction*. New York: Longman.